

Tema 4 – Vildmosens mystik

Store Vildmose er fyldt med mystik. Der findes historier om mange forskellige væsner, både gode og onde.

Mange af historierne er opfundet som forklaring på uheld. Måske var familiens ældste søn forsvundet ude i mosen, og man havde brug for at forstå ulykken. Så kunne man give skylden til farlige væsner, der havde lokket sønnen i sin død. De fleste af væsnerne og historierne om dem, er dog opstået af naturens særlige forekomster.

Mosekonen

De fleste har hørt om mosekonen, der brygger. Når solen går ned om sommeren, og der bliver aften, bliver der køligt i mosen. Op af jorden kommer en hvid tåge. Tågen kan være tæt og tyk, sådan at det er svært at se igennem. Så siger man, at mosekonen brygger.

I dag ved vi, at det er helt naturligt og skyldes at varm luft fra jorden rammer kold luft. Men i gamle dage, troede man at mosekonen, som boede nede i mosen, sendte dansende elverpiger op for at fortrylle unge mænd. Derfor var den hvide tåge farlig, og man skulle helst holde sig indendørs.

Lygtemænd

Nogle gange kan der komme små lysglimt i tågen. Lysene skyldes naturlige gasser fra mosen, og er helt ufarlige. Så siger man, at det er lygtemænd, der er på spil. Lygtemænd, er små væsner, der med sit lys forsøger at lokke mennesker så langt ud i mosen, at de synker ned og forsvinder. Gammel folketro fortæller, at lygtemænd er sjæle fra døde børn, eller skelflyttere. En skelflytter, er en person, som i levende live har stjålet noget af naboens jord ved at flytte skelpæle midt om natten. Skelpæle viste, hvor skellet var mellem to marker.

Ofringer

I oldtiden troede man at de mystiske moser var en vej til gudernes verden. Derfor brugte man ofte moserne, når man ofrede mennesker og andre ting til guderne. Jorden i en mose er meget fugtig og kan i nogle tilfælde bevare et lig i mange årtusinder. I Danmark har vi flere kendte moselig, blandt andre Grauballemanden. Han blev ofret i en mose omkring 300 år før vores tidsregning, altså for mere end 2300 år siden. Han fik halsen skåret over og blev derefter lagt i en mose, som ofring til guderne. Det kunne være for at sikre en god høst, for at stoppe dårligt vejr eller af andre årsager. I 1952 blev hans lig fundet, og mosens jord havde bevaret hans døde krop så godt, at mange mennesker i dag tager på Moesgaard Museum ved Århus, for at se ham.

Gamle fortællinger siger, at mosen hvert år skulle have et offer. Og gav menneskene ikke selv et offer, så skulle mosen nok selv tage det.

Åmanden

En lignende historie fortælles om Åmanden. Åmanden, eller Nøkken, som han også kaldes, er en blanding mellem et menneske, en fisk og en hest. Han har magt over søer og åer og han sørger for at give fisk til vandløb og oversvømme enge, så de bliver frugtbare. Han er derfor meget værdifuldt – men man skal vogte sig! For Åmanden tager sin betaling i menneskeliv. Hvis menneskene ikke selv gav ham et offer, så spiller han på sin violin, så man bliver forbandet og selv kaster sig i vandet.

Dette materiale er støttet af CANAPE, et Interreg projekt støttet af den Europæiske Unions Regionale Udviklingsfond

Men bare rolig. Du kan beskytte dig mod åmanden ved at kaste en sten i vandet. Hvis stenen ikke plasker, så er åmanden bundet og du kan bade eller fiske uden problemer. Når du er færdig, skal du kaste en ny sten i vandet, som skal plaske højlydt.

Trolde og elverfolk

Der findes utroligt mange forskellige væsner, som alle hører til i den farlige Store Vildmose. Mange mennesker har været bange for at gå ud i mosen, i frygt for at møde en trolld, lygteemand eller åmand. Vildmosens mystik har været stor og været endnu større, dengang mosen stadig var intakt. I dag er frygten mindre men historierne findes endnu. Måske vil du en dag også møde åmanden eller elverfolket, når du går rundt i Vildmosen. Tag dig i agt!

Kilde 1 – Åmanden i Ryå

Før i tiden var Vildmosen meget større og mere sumpet end nu. En dag kom en gammel mand forbi og tilbød at grave et vandløb, der kunne lede vandet væk fra mosen. Det syntes vendelboerne lød godt, og de satte manden i gang med arbejdet.

Arbejdet skred hurtigt frem. Den gamle mand slæbte sin spade efter sig, og hvor han gik, efterlod han sig en å. Sådan opstod Ryå.

Nu sidder penge jo ikke løst på folk fra Vendsyssel. Så da den gamle mand krævede sin løn, nægtede vendelboerne at betale ham. Den gamle blev rasende og forbandede dem: "Fra nu af vil åen hvert år tage et menneskeliv!".

Tiden gik og vendelboerne glemte episoden, men året efter kom der pludselig en dyb rungen nede fra åen. Vandet i åen blev helt sort, og en dyb stemme lød: "Tiden er kommet – men manden er endnu ikke kommet." Med ét mærkede folk i nærheden en mærkelig, uimodståelig trang til at springe i åen. Som i en trance bevægede de sig langsomt mod åens bred. En lille pige var den første, der gav efter. Hun sprang i åen, og et hestelignende uhyre med fiskeskæl trak hende brutalt ned i åens dyb. Man så hende aldrig igen.

Det gentog sig årene efter. Hvert år måtte en ny person ofre sig til åens udyr. Indtil forbandelsen et år lod til at være brudt. Måske er åens monster blevet tilfreds? Eller måske venter det bare på sit næste offer?

Fortalt af A. E. Jakobsen

Kilde 2 – Lys i natten

I udkanten af Store Vildmose oplevede jeg engang et mystisk fænomen. Jeg var på vej hjem i mørket og havde netop hørt kirkeklokken slå ét, da jeg så en lygtemand flakke omkring på marken.

Min bedstefar havde godt fortalt mig om dette væsen. Derfor vidste jeg, at jeg skulle tage min sok af og vende den på vrangen. Ellers ville lygtemanden lokke mig på afveje.

Jeg vendte min sok, og pludselig var der to lygtemænd. Jeg løb efter dem, men kunne ikke nå dem. Jeg fortsatte min jagt indtil vi nåede min gård. Lygtemændene forsvandt ind under døren og i det samme tændtes alle lys i gårdens vinduer.

Lygtemændene havde vist mig den rette vej hjem.

Fortalt af en gårdejer

Billede – Lygtemanden

Dette materiale er støttet af CANAPE, et Interreg projekt støttet af den Europæiske Unions Regionale Udviklingsfond

Billede – Åmanden

Dette materiale er støttet af CANAPE, et Interreg projekt støttet af den Europæiske Unions Regionale Udviklingsfond

Opgave til Vildmosens mystik

I kilde 1 om Åmanden bliver et menneske hvert år taget af åen.

Hvordan kan du undgå åmandens forbandelse?

I kilde 2 om lygteemanden bliver fortælleren hjulpet hjem til sin gård.

Hvad var der sket, hvis han ikke havde vendt sin sok på vrangen?

Mange af mosens farlige væsner bygger på gammel overtro. Selv i dag er mange styret af ideen om overtro og forbandelser, for eksempel når man ser en sort kat løbe over vejen. Mange sportsfolk har også særlige ritualer, de skal udføre før en kamp, eller når de går på banen.

Hvilke former for overtro, ritualer og forbandelser kender du til?